

AZ ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Timár Andrea. *Reading with Hannah Arendt. Literature, Criticism, Theory.* (Megjelenésre elfogadva. London: Bloomsbury Academic, 2026.)

A KUTATÁS CÉLJA

Hannah Arendt a 20. század egyik legfontosabb politikafilozófusa volt. Írásai az elmúlt évtizedekben irodalom- és a kritikaelméleti munkákban is felbukkantak, és előtérbe került az életműben kulcsfontosságú „történetmesélés” („storytelling”) fogalmának politikai és etikai relevanciája (Butler, Cavarero, Eaglestone, Meretoja, Ritivoi). A könyv ehhez a beszélgetéshez járul hozzá: megvizsgálja egyrészt Arendt politikafilozófiájának irodalomtudományi jelentőségét, másrészt azt, hogy az irodalomtudomány olvasási gyakorlatai hogyan helyezhetik Arendt írásait új megvilágításba. A könyv vezérfonala a „történetmesélés”, de a megközelítés újdonsága abban rejlik, hogy az irodalmi szövegolvasás révén újra rákérdez más, a 21. századi irodalom és kritikaelmélet számára releváns arendti kulcsfogalmakra is, miközben irodalmi szövegek Arendt inspirálta olvasatát nyújtja.

A könyv kiinduló pontja Arendt együttérzés kritikája. A náci Németországból az Egyesült Államokba menekült Arendt *A forradalom* (1963) című művében amellel érvel, hogy az együttérzésnek („compassion”, „empathy”) nincs relevanciája a politikai térben. Arendt az együttérzést olyan, a közös emberi természetünkből eredő érzelmi fertőzőesként, ragályként („contagion”) értelmezi, amely „néma” és erőszakot szül, és amelynek nyilvános formája, a szánalom a (forradalmi) terror gyökere. A kutatás első célja Arendt érvelésének megértése, valamint kontextusba helyezése volt. Irodalmi szempontból különösen érdekesnek tűnt, hogy Arendt az együttérzéssel szembeni álláspontja alátámasztására egy irodalmi művet, Herman Melville *Billy Budd* című kisregényét hozza fel példának, de különálló recenzió-esszéiben, és más politikaelméleti állítása illusztrációjaként szolgáló irodalmi utalásaiban is gyakran illeti kritikával az együttérzést, és szól nagy elismeréssel például Bertold Brechtről vagy Walter Benjaminről, akitől „mi sem álhatott volna távolabb, mint az empátia.” A együttérzéssel szemben Arendt a „representatív gondolkodás”-on alapuló szolidaritást állítja elének politikai modellként: ennek során a „képzelőerőnk” bár meglátogat („go visiting”) más álláspontokat („other standpoints”), mégsem próbálunk meg másokkal egygyé válni, vagy azt érezni, amit mások érez(nek). Az együttérzés Arendt szerint természetes, passzív szenvedély, amelyet a szenvedők iránt érzünk, a szolidaritás azonban politikai elv, amely az emberek pluralitását tartja szem előtt, és relacionalitáson (az én és a mási/ok kapcsolatán és nem pedig az egygyé olvadás érzésén) alapul.

Az empátia és a representatív gondolkodás közti feszültség elsősorban irodalomkritikai szempontból tűnt izgalmasnak, hiszen az együttérzést, valamint az olvasás során az alávetettek, az „egyetemes” emberi jogokból nem részesülők iránt felébredő narratív empátiát számos filozófus és irodalomtudós ruhazza fel etikai és/vagy politikai jelentőséggel (Martha Nussbaum, Lynn Hunt, Richard Rorty, Zsadányi Edit, stb). Úgy tűnt, Arendt mintha inkább azon filozófusokkal és irodalmárokkal értene egyet, akik kritikusan tekintenek az empátiára, és szétszálazva a fogalom történetileg változó jelentésárnyalatait, a másokkal való azonosulásként értett együttérzés (illúziójának) politikai relevanciájával *szemben* érvelnek -- éppen etikai és/vagy politikai szempontból (pl. Immanuel Kant, Suzanne Keen, Robert Eaglestone, Shameem Black, Pieter Vermeulen, vagy Bónus Tibor). Az első kérdés az volt, hogyan lehetne elhelyezni Arendt irodalmi és politikai írásait ebben a diskurzusban? Mit adhat hozzá Arendt a narratív empátiáról szóló beszélgetéshez?

A könyvben az empátia és a szolidaritás kérdését többek között Arendt nyomán a történetmesélés kontextusában vizsgálom. A kortárs irodalomtudomány a történetmesélésnek politikai és/vagy etikai szerepet tulajdonít, hiszen a nyilvános térből kiszorultak, a politikai jogokkal nem

rendelkezők reprezentációjának lehetősége nemcsak esztétikai, hanem etikai és politikai kérdésként is felmerül (a legközismertebb példa erre a Holokauszt reprezentációjának problémája, vagy – Edward Said és Gayatri Spivak nyomán - a gyarmatosítottokról szóló elbeszélések). Arendt *A totalitarizmus gyökerei* (1951) című művében szintén éles kritikáját nyújtja annak folyamatnak, amelynek során bizonyos emberi életek kiszorítottak a politika diszkurzív és reprezentatív teréből, ám a történetmesélés szerepe írásaiban mégis ellentmondásosnak tűnik.

A történetmesélés egyrészt az ember egyediségét mutatja meg: a *The Human Condition* (1958) [*Az emberi állapot*] című művében jóval Ricoeur előtt érvel Arendt amellett, hogy csak a retrospektív elbeszélés mutathatja meg, hogy valaki „kicsoda” (volt), a maga megismételhetetlen, unikális, időbeli, szavakban és tettekben megnyilvánuló performanciájában, amely soha nem redukálható „mi”-vé, vagyis tulajdonságainak leíró (konstatív) összességévé. Ez az érvelés különösen gyümölcsözőnek bizonyult a kortárs narratív etika számára (Cavarero, Meretoja). Másrészt azonban Arendt különbséget tesz a *bios* mint elbeszélésre méltó élet, és a *zoé* mint elbeszélésre méltatlan élet között. A kettő közti különbség egyfelől az egyes emberen belül jelenik meg, mint a mindenkiben ugyanúgy adott biológiai (testi, affektív, szükségletek által determinált) lét (*zoé*) és a politikai (szabad, jelentős tettekben és szavakban kifejeződő) egyedi lét (*bios*) különbsége, másfelől a különböző embercsoportokra is vonatkozik: a csöndben és passzivitásban élő, a politikai közösségen, az emberi kapcsolatok hálóján kívül eső élet nem nevezhető *bios*-nak, elbeszélésre érdemes életnek. Arendt szerint a *bios* csak a relacionális politikai térben nyilvánulhat meg, melynek *Az emberi állapotban* tételezett modellje a görög *polis*, kapcsolatok olyan hálója, ahol egyedi, egymással egyenlő emberek plurális, sok szempontú közössége szabadon cselekszik, érthető és értelmes módon beszél, és nyilvánosan megvitatja egymással közös ügyeit. Ebből a kapcsolati hálóból a rabszolgák, a nők, a gyerekek és az érthetetlen nyelvet beszélő barbárok (a „mások”) kiszorultak. A *bios* és a *zoé* mint elbeszélésre méltó és elbeszélésre méltatlan élet közti különbségtételből tehát arra is következtethetnénk, hogy az Arendt-féle elbeszélés *nem* képez hidat a nem-politikai (*zoé*) és a politikai életek (*bios*) között, hiszen *Az emberi állapotban* felvázolt elbeszélés koncepció nem teszi lehetővé, hogy az alávetettek, a politikai térben nem hallhatók élete az elbeszéléseken keresztül nyilvánosságot kapjon. *Az emberi állapot* tükrében tehát mintha a totalitarizmusok áldozatának élete sem lenne elbeszélhető (lásd erről még: R. Gasché). A kutatás következő (al)célja tehát az volt, hogy Arendt-nek az elbeszéléstről alkotott látszólag önellentmondásos elképzelését a maga komplexitásában megértsem, és a problémát Arendt szerteágazó szövegtudományának, különösképpen irodalmi elemzéseinek vizsgálatán keresztül árnyaljam és kitágítsam.

Átfogó célként azonban azt tűztem ki magam elé, hogy megvizsgáljam, hogyan állítható párbeszédbe Arendt politikafilozófiája az irodalomtudománnyal, hogy hogyan lehet irodalmi műveken keresztül Arendtet olvasni, valamint Arendten keresztül más, általa nem elemzett irodalmi műveket vizsgálni a történetmesélés, az együttérzés és a reprezentációs gondolkodás arendti fogalmai nyomán. A kutatásnak tehát *nem* volt célja Arendt politikafilozófiájának bemutatása (ezt a munkát már számos politikafilozófus elvégezte, Magyarországon többek között Olay Csaba vagy Kovács Gábor), az elkészült könyv inkább azt feltételezi, hogy az olvasó már ismeri Arendt munkásságát, és egy előzetes tudással lép párbeszédbe

MÓDSZER

Miközben az elbeszélés, az empátia és a reprezentatív gondolkodás keretfogalmai képezték a kutatás fő vezérfonalát, az olvasatok az irodalomtudományban megszokott utakat követik, s a létező Arendt-szakirodalomtól éppen ezért különböznek. Egyrészt kizárólag Arendt angol nyelven írt, az Egyesült Államokban megjelent írásait vizsgálom. Másrészt a szoros és lassú olvasás módszerével elemzem az úgynevezett nem-irodalmi szövegeket is, tehát a szövegeket nem tekintem transzparens médiumoknak, hanem a nyelvi performanciára (a narratív technikákra, a stílusra, a metaforák

működésére, stb) koncentrálok. A lassú olvasás célja nem a nyelv játékanak leírása, hanem elsősorban azt vizsgálom, hogy az irodalmi és a filozófiai művekként kanonizált szövegek mit mondanak (akaratlanul) a „beszéd”-ről mint Arendt számára különösen fontos politikai kérdéstről. A politikai tér Arendt szerint ugyanis alapvetően diszkurzív, és az emberi létezés elsősorban a beszédre való képesség teszi kitűntetetté. A beszéd mint általános probléma ugyanakkor implikálja az artikulált beszéd „másikat” is, a beszédképtelenséget, a nem artikulált beszédet, a releváns beszédetől való megfosztottságot és a (például Eichmannra jellemző) pusztá beszéd („mere talk”) kérdését is, amelyek mind kitűntetett szerepet kapnak a könyvben.

Az arendti politikai tér konverzációs modelljét követve egy olyan diszkurzív teret hozok létre, ahol az irodalmi művek Arendt politikafilozófiájával és néhány megkerülhetetlen, Arendt inspirálta kortárs kritikaelméleti művel lépnek párbeszédbe. Az egyedi történeteket a politikaival való viszonyukban olvasom és elsősorban az Arendt által is tematizált politikai felelősséggel kapcsolatban vetek fel kérdéseket. A könyv első része Arendt saját irodalmi olvasatait helyezi Arendt politikafilozófiája, valamint olyan 20.- 21. századi kritikaelméletek kontextusába, amelyek Arendt *bioszoé* distinkcióját problematizálják, de a történetmondás arendti fogalmának jelentőségére is reflektálnak. Arendt elemzéseit Melville, *Billy Budd* című kisregényéről, Bertold Brecht balladáiról, Joseph Conrad *Sötétség mélyén* című művéről, valamint Nathalie Sarraute regényeiről tehát egyrészt Arendt más írásaival párbeszédben vizsgálom. Ez utóbbiak közül a legfontosabbak az *Eichmann Jeruzsálemben*, *Tudósítás a gonosz banalitásáról* (1963), *Az emberi állapot*, *A totalitarizmus gyökerei*, *A múlt és jövő között* (1968) és a *Men in Dark Times* (1968) esszéi, a *The Life of the Mind* (1975), Arendt Walter Benjamin *Illuminations* című esszékötetéhez írt előszava (1968), valamint az irodalommal és kultúrával kapcsolatos írásait antologizáló *Reflections on Literature and Culture* (ed. S. Young-Ah Gottlieb, 2007) című kötet esszéi. Másrészt ezeket a szövegeket néhány 20.-21.századi Arendt szempontjából fontos elmélettel, elsősorban Walter Benjamin, Shoshana Felmann, Adriana Cavarero, Eve Sedgwick, Jacques Rancière és Saidiya Hartman írásaival dialógusban olvasom. A könyv „közepén” lévő fejezetben Arendt egyik volt tanítványával készített Zoom interjú, valamint Arendt egy egyetemi kurzusához készített jegyzete nyomán mellett érvelek, hogy az irodalomszeminárium plurális diszkurzív tere lehet az arendti politikai tér egyik modellje. A második rész olyan irodalmi műveket helyez arendti kontextusba, amelyeket Arendt nem elemzett, de amelyek Arendt egy-egy kulcsfogalmát problematizálják és politikafilozófiáját új oldalról világítják meg. Az itt tárgyalt művek Kosztolányi, *Édes Anna*, valamint Doris Lessing, *The Grass is Singing* című regénye, Euripides *A bakkhánsnők* c. drámája, valamint Thomas Mann *Halál Velencében* című kisregénye. Ezeket a műveket Arendt írásain kívül többek között Michael Rothberg, Iris-Marion Young, Simona Forti, Bonnie Honig és Roberto Esposito írásaival párbeszédben olvasom. Az utolsó fejezetekben a *The Promise of Politics* című kötetben megjelent esszék nyomán (Espositoval dialógusban) a Római Birodalom külpolitikájának („foreign policy”) arendti modelljét elemzem, amely (elvileg) a másik, a mások, az idegenek elismerésén alapszik, és amely Izrael és Palesztina viszonyában Arendt szerint a kétállami megoldást jelenti.

A szerteágazó tematika jól mutatja, hogy nemcsak a történetmesélés, az együttérzés, vagy a reprezentatív gondolkodás kérdéskörét vizsgálom, hanem, mint ez az alábbiakból hamarosan világossá válik, más, Arendt írásaiban gyakran felbukkanó, és kortárs relevanciával rendelkező kérdést is. Az arendti konverzációs módszer remélhetőleg újabb diszkussziót inspirál majd, hozzájárulva ahhoz, amit Arendt az irodalom kapcsán szakadatlan beszédnek („incessant talk”) nevez.

EREDMÉNYEK

Az első fejezet Samuel Taylor Coleridge, Walter Benjamin és Arendt szövegei között létesít párbeszédet. Megmutatja, hogy Arendt és Bejmamin együttérzéssel szembeni érvei hogyan jelennek meg Arendt *Billy Budd* olvasatában, és ezek az érvek hogyan vezethetők vissza a 18.-19. században a

francia forradalom ellenében megjelenő brit anti-szentszimentalizmusig. Azt állítom, hogy az együttérzés elleni érvek a 19. és a 20. században egyaránt politikai traumákra adott válaszként születtek meg: a Francia Forradalomra, az első világháború sokkjára és a Holokausztra reagáltak. A fejezet első része Arendt *Billy Budd* elemzésére koncentrálnak és Herman Melville levelezése nyomán megmutatja, hogy a kisregényt a konzervatív, brit filozófus és költő S.T. Coleridge egyik esszéje inspirálta. A fejezet második része Benjamin a „Történetmesélő” („The Storyteller”) című esszéjét és Benjamin empátia-ellenes álláspontját játékba hozva azt elemzi, hogy hogyan és miért illel kritikával Arendt az empátiát, és miért kapcsolja ehhez a némaságot, az artikulált beszédre való képtelenséget, valamint az erőszakot. Párhuzamot von Arendt Billy Budd „némaságát” (valójában dadogását) illel kritikája és az Eichmann per egyik túlélő tanúja, K-Zetnik traumatikus csöndjét, összeomlását illel szarkasztikus megjegyzései között. Az érthető beszéd hiánya Arendt szerint kívül esik a politikain, ezért számára egy másik tanú, Zyndel Griszpan száraz, kompakt, szentelen elbeszélése példázza azt a Benjamin-féle elbeszélés módot, amely maradandó nyomot hagy a hallgatóság, a politikai közösség emlékezetében. A fejezet harmadik része az affektusok politikai szerepét tárgyalja, más Arendt szövegeket is bevonva. Amellett érvel, hogy bár Arendt szerint a (természetes) érzelmeknek és különösen az együttérzésnek a politikában nincsen helyük, a történetmesélésnek érzelmi hatása is van, s ez a hatás az elbeszélésben elhallgatott affektivitás nyoma. Vagyis az affektus hiányként, pontosabban konstitutív veszteségként mégis jelen van azokban az elbeszélésekben, amelyeknek politikai (közösségi) relevanciájuk van.

A második fejezet Billy Budd dadogására koncentrálnak, előtérbe helyezve, hogy Arendt politikafilozófiájának és elbeszéléseleméletének *logos* központúsága ellentmond *A totalitarizmus gyökereiben* megfogalmazott érvelésnek, mely szerint a totalitarizmusok többek között attól fosztják meg az embereket, hogy beszédük a politikai térben releváns beszédként legyen hallható. Bár Arendt ez utóbbi folyamatot nyilvánvaló kritikával illel, a beszédől megfosztottaknak és/vagy a beszédképteleneknek (mint ezt az első fejezetben is láthattuk) mégsem válik szószólójává. Ezt a problémát elemzi a második fejezet Adriana Cavarero narratív etikájával és Eve Sedgwick (queer) *Bill Budd* elemzésével párbeszédben, miközben reflektál Giorgio Agamben és Walter Benjamin egy-egy olyan írására is, amely a beszéd és az erőszak összefüggéseit tárgyalja. Cavarerora nagy hatással volt Arendt elbeszéléselemélete; a Cavarero-féle narratív etika alapja, hogy az emberi élet szingularitása a mások vagy a másik által elbeszélte történetekben mutatkozik meg. Cavarero tehát feloldja azt a feszültséget, amely *A totalitarizmus gyökerei* és a *The Human Condition* közt feszül. Cavarero narratív etikája az (autonómiával szemben) az „inklináció” relacionális imperatívuszán alapszik; egyik modellje Primo Levi *A fegyverszünet* című művében felbukkanó, értelmetlen nyelvi gesztusokkal segítséget kérő gyermekhez odaforduló, felé odahajló, vele törődő („care”) magyar fiatalember, s ennek az odahajlásnak a történetét később elbeszélő Levi. Amellett érvelek, hogy ha Cavarero politikai etikáját követjük Arendtté helyett, akkor a dadogásra, a mondás emberi szándékára is oda kell figyelünk, politikai szempontból pedig a dadogóhoz való odafordulás, az odahajlás, az erőszakot (Billy halálos ütését) is megelőzhetette volna. Tehát míg Arendt azt állítja, hogy a beszédképtelenségből fakadó erőszakot meg kell büntetni (hiszen a politikai tér az erőszakmentes beszéd tere) és a kapitány döntése, hogy Billyt „fel kell akasztani” politikai szempontból helyes, addig Cavarero „inklinációs” etikája nyomán arra a belátásra juthatunk, hogy a beszédképtelenségből fakadó erőszakot meg lehet előzünk, és a büntetés maga is erőszak. Melville elbeszélése azonban a nyilvánossá teszi Billy történetét, és lehetővé teszi a kisregény által felvetett kérdésekről való plurális diszkussziót, amely az Arendt-féle politikai modellje.

A harmadik fejezetben Arendt beszéd-központú politikaelméletét Jacques Rancière és Saidiya Hartmann kritikájával ütköztetem. Amellett érvelek, hogy Rancière és Hartmann kritikája jogos, amennyiben az arendti politikai térből valóban kiszorúlnak azok, akiknek a hangja nem hallható vagy nem érthető. Ha azonban szorosán olvassuk Arendt esszéjét Brecht balladáiról, akkor kiderül, hogy Arendt, akire Benjamin történelemszemlélete nagy hatással volt, maga is jól látta azokat a problémákat amelyekre látszólag csak Rancière hívta fel a figyelmet. Ebben a fejezetben Brechtnek a „Marie Farrar,

a „gyerekgyilkos” című balladáját elemzem, amelyre Arendt is utal a Brecht-esszéiben. A ballada egy cselédlány tanúvallomásáról tudósít, aki megölte újszülött gyermekét. Arendt a Brecht esszéiben arról a Rancière-t és Hartmant is foglalkoztató kérdéstről ír, hogy a hangtalan alávetett hogyan jelenhet vagy nem jelenhet meg a politikai térben, és hogy hogyan beszélhető el a története anélkül, hogy naiv empátiától indítva erőszakosan hangot adnának neki. Itt kitüntetettebb szerepe jut az irodalomnak, amely Rancière szerint a megjelenítésen, az érzékelhető újraosztásán keresztül képes áthidalni a nem-politikai és a politikai között feszülő arendti feszültséget. Állításom szerint a Brecht esszéiben Arendt Rancière-hez hasonlóan gondolkodik az esztétika politikájáról, amennyiben Arendt szerint a Brecht balladák éppen a politikai határaitra kérdeznak rá az érzékelhető újraosztásán keresztül. A fejezet második fele Saidiya Hartman nyomán amellet érvel, hogy a „Marie Farrar, gyerekgyilkos” megpróbálja elképzelni, hogyan őrizi meg és egyben hallgattatja el a lány tanúvallomásáról szóló tudósítás a politikai térből kirekesztett hangokat, amelyeket (Benjamin megfogalmazásában) csak szállal szemben lehet kiolvasni.

A negyedik fejezet megmutatja, hogy a csendes olvasás nem, viszont az irodalmi szövegek megvitatásának teret adó irodalomszeminárium lehet az Arendt-féle politikai tér modellje. Arendtnek a „Political Experience of the Twentieth Century” című szemináriumának syllabusa arra enged következtetni, hogy az 1965-ban a Cornell egyetemen tarott kurzus szinte kizárólag irodalmi művek tárgyalásából állt. Arendt egy volt tanítványával, Prof Marc Franklinnal készített Zoom interjú során megtudtam, hogy Arendt tanítási gyakorlata valóban létrehozta a politikai teret: ennek arendti metaforája az „asztal”, amely körül emberek közös ügyeiről beszélgetnek, vitatkoznak különböző nézőpontokból. Érdekes egybeesés, hogy Paul de Man is ebben az időszakban tanított a Cornellben, és a fejezet első fele az arendti és a de manni megközelítés különbségeire világít rá. Arendt számára a jó irodalom valós tapasztalatból ered, és a regényeket, szerinte, azért kell olvasnunk, hogy a múlt eseményeiben gyökerező tapasztalatot megragadjuk („to get the experience”). Arendt sokszor nem reflektál a „tapasztalat” irodalmiságára, s nem mindig teszi fel a kérdést, hogy vajon egy-egy irodalmi szöveg mennyiben jeleníthet meg különböző lehetséges tapasztalatokat; ezért is olvassa félre Joseph Conrad *Sötétség Mélyén* című kisregényét a *Totalitarizmusok Gyökereiben*. Miközben ugyanis a rasszizmust és a gyarmatosítást mélyen elítéli, olvasata a szöveg irodalmiságát (pl. a Conrad használta narratív technikákat) figyelmen kívül hagyja.

A fejezet a későbbiekben leírja, hogy mit és miért ért Arendt (híresen) az alatt, hogy a politikai ítélet modellje a kanti ízlés és a kanti esztétikai ítélet, többek között Arendtnek egy Homérosszal és a Homérosszal kapcsolatos dalnokversenyekről (oratorical contest) szóló passzusának példáján keresztül. Ugyanakkor amellet érvel, hogy miközben a politikai ítélet a reprezentatív gondolkodás eredménye, a közös ügyeink sok szempontból való vizsgálata, valamint az, hogy amit igazságnak tekintünk, mindig megkérdőjelezhető és más szempontokból is megvizsgálható, megóvhat a totalitáriánus hazugságoktól is. A kritikai gondolkodás e gyakorlatára és az ebből kialakuló plurális vitakultúrára adhat példát az irodalomszeminárium. Az irodalomszeminárium egyfelől a reprezentatív gondolkodás gyakorlata, amennyiben a résztvevők megpróbálják egymás szempontjait és álláspontját megérteni, másfelől annak vizsgálata is, hogy egy-egy irodalmi vagy kritikai szöveg (pl. Arendt Conrad-olvasata) hogyan (vagy hogyan nem) viszi színre a reprezentatív gondolkodást, s hogy a poétika hogyan kapcsolódik a politikához.

Az ízléssel kapcsolatos fejtegetések vezetnek át a következő fejezethez, ahol Arendt Nathalie Sarraute-ról szóló recenzió-esszéjét vizsgálom, Sarraute *Az aranygyümölcsök* [*Les fruits d'or*] című regényéről. *Az aranygyümölcsök* egy „Az aranygyümölcsök” című regény sorsát, pontosabban hullámzó recepcióját követi a művelt, francia társaságban. Az esszéiben Arendt kitér arra, amit ő az ízlés szörnyű elferdülésének („the monstrous distortion of taste”) nevez, s mivel az ízlésítélet mint esztétikai ítélet a politikai ítélet modellje, ezért a recenzió-esszé sem pusztán regényelemzés. Sarraute többhangú, karakterek nélküli műveit Sartre anti-regényeknek nevezte. Arendt szerint ezek a regények a puszt

beszéd („mere talk”) működését mutatják meg a heideggeri-sartre-i Ők világában, vagyis nem tekinthetők arendti értelemben vett elbeszéléseknek. Értelmem szerint Sarraute regényei az arendti ún. „társadalmi szféra” működését viszik színre, amelyet a gazdasági érdekek, valamint a biológiai és pszichés szükségletek irányítanak, és amely Arendt szerint a 18. századtól kezdve elkezdte felszámolni a politikai teret. A „társadalmi” a 20. században (többek között) a tömegkultúrától és a magaskultúrától egyaránt különböző sznobság világa is, a „jó társaságé” („good society”), amely a regényben a mindenkiben közös pszichében rejlő erőszak nyelvén beszél, s nem pedig azon a nyelven, amit Arendt releváns beszédnek hív. A fejezet végén megmutatom, miképpen és milyen feltevésekből adódóan olvassa Arendt (optimistán) félre a regény zárlatát.

A következő fejezettől kezdve azt is vizsgálom, hogy Arendt politika-filozófiája hogyan inspirálhat irodalmi elemzéseket, és hogy irodalmi művek mit adhatnak hozzá Arendt filozófiájához. Elsőként két regény összehasonlító elemzését végzem el, Kosztolányi *Édes Annáját* hasonlítom össze Doris Lessing *A fű dalol* című művével. Mindkét regény, leegyszerűsítve, azt a folyamatot mutatja be, ahogyan egy végletekig kihasználta, dehumanizálta, „hangtalan” szolgáló eljut odáig, hogy megöli a gazdasszonyát. A gyilkosságot mindkét esetben valamiféle intimitás előzte meg, amelynek privát terében az alávettett rövid időre emberként ismerték el. A fejezet egyrészt azt vizsgálja, hogy a regények hogyan mutatják meg a hétköznapi rasszizmust, a klasszizmust, összességében a strukturális igazságtalanság működését domesztikus terekben, s hogy a női szereplők, Vized Angéla és Mary Turner, hogyan viszik színre azt, amit Simona Forti Arendt nyomán a gonosz normalitásának hív, s amely itt a „társadalmi” térben jelenik meg. Ehhez szorosan kapcsolódik a kérdés, hogy hogyan állíthatók párbeszédbe Arendt, majd Arendt nyomán Michael Rothberg által politikai felelősségként tematizált elméletek Iris Marion Young szisztémikus igazságtalanságként leírt struktúrái a regények világával, és hogy a két, egészen különböző helyen és időben született mű milyen módokon mutatja meg a kiszolgáltatott gyilkosokat sújtó törvény és az igazságosság közti feszültséget. Másfelől, a politikailag releváns beszédétől megfosztott áldozatok, Anna és Moses álláspontja felől az erőszak témakörét járom körül, valamint az Arendt szerint mindig rejtve maradó igazi motivációkét. Arendt nyomán amellet érvelek, hogy az emberi mélyén mindig ott marad a titok (vö: Bónus), amelyet sem az együttérzés, sem a reprezentatív gondolkodás nem fedhet fel. Vagyis amennyiben az arendti reprezentatív gondolkodás más álláspontok elképzelését jelenti, nem biztos, hogy ezek a más álláspontok egyáltalán elképzelhetők. Inkább formális helyként jelennek meg, ahonnan valaki beszélhetne. E potenciális beszéd és a potenciális perspektíva „valódi” tartalmát nem lehet elképzelni, de nem is kell erre kísérletet tennünk. Az álláspontok létezését, s azt, hogy ezekből állítások (claims) és kérések (demands) lehetnének megfogalmazhatók azonban el „kell” ismernünk, és a politikai térben ezekre a gravitációs pontokra tekintettel „kell” lennünk.

A következő fejezet a kortárs politikafilozófus, Bonnie Honig Arendt-inspirálta *Bakkhánsnők* elemzésével párbeszédben született. Honig demokratikus fertőzésként („democratic contagion”) jellemzi a Bakkhánsnők kivonulását, akik visszatértükkel fellázadnak a *polis* ellen. Én Euripidész drámáját szintén Arendt *polis* koncepciójának kritikájaként olvasom (és az érzelmi fertőzés/ragály színreviteleként), de Honiggal szemben azt mutatom meg, hogy a saját „másikként” való félreismerése, tematikusan pedig Dionüszosz el nem ismerése hogyan vezet erőszakhoz és a *polis* bukásához. A fejezet közvetlen kontextusa *A forradalom* c. művön kívül Arendt „Introduction Into Politics” című esszéje, amelyben Arendt Róma külpolitikáját állítja fel modellként a görög *polis* immunológiai paradigmájával szemben, rámutatva az ellenség el nem ismerésén, az idegen, a másik elnyomásán és a *polis*ből való kiszorításán alapuló görög politika vakfoltjaira. Ebben az esszében ugyanis Arendt amellet érvel, hogy a görögök az ellenségeikkel apolitikusan bántak, és a külpolitika hiánya vezetett a *polis* összeomlásához. A fejezet következő részében felvázolom, hogy az arendti külpolitika („foreign policy”), amelynek a modellje Róma, a másik elismerésén, és a vele való szerződésen alapszik, melynek végső célja a békekötés. Ennek kapcsán Roberto Esposito affirmatív biopolitikájával alakítok ki párbeszédet:

Esposito a *The Origins of the Political* című könyvében szintén Arendt Rómával és Athénnal kapcsolatos szövegeit elemzi. Esposito Arendt elemzését kritikusan olvasom, de ugyanakkor rámutatok, hogy noha a két filozófus közti különbség, amely elsősorban a bipolitikával kapcsolatos nézeteiket illeti (i.e. Arendt szerint a biopolitika terminus önellentmondás) látszólag elválasztja őket, Esposito „születés” fogalma hasonlóságot mutat Arendt „natalitás” fogalmáva. Espositon keresztül Arendt natalitás-fogalmát is újraértelmezem, amennyibe megmutatom, hogy a születés Arendtnél sem jöhet létre egy mindent megelőző találkozás nélkül, mindig idegenek kapcsolatából születik meg valami új. Ezt az értelmezést viszem tovább akkor, amikor a fejezet utolsó részében Arendtnek az izraeli-palesztin konfliktusra adott kétállami megoldását elemzem mint egy olyan megegyezést, amely az autoimmunitás veszélyét magában hordozó immunitással szemben a másik elismerését, a vele való kapcsolatot tekinti modellnek.

A nyolcadik fejezetben újra felelevenítem a fertőzés alakzatát (emlékezhetünk, hogy Arendt az együttérzést „érzelmi ragálynak” tekinti). Thomas Mann *Halál Velencében* című kisregényét a *Bakchászok* 20. századi olvasataként, valamint a biológiai, érzelmi és politikai fertőzés párhuzamos megjelenítéseként elemzem. Amellett érvelek, hogy Aschenbach, a főszereplő sorsa egyszerre olvasható dionüszoszi felszabadulásként, másrészt, Arendt szavaival élve, „totalitárius fertőzés”-ként. Arendtnek a tiszta költészettel, konkrétan Matthew Arnold-dal kapcsolatos kritikáján keresztül megmutatom, milyen politikai veszélyeket rejt a tiszta költészet („pure poetry”) iránti rajongás és az érzelmi elragadtatás, és ez hogyan jelenik meg a távolság-közelség játékát nélkülöző azonosuló olvasásban is. Később azonban rámutatok, hogy a kisregény egyfajta narratív „vakcinát” is kínál az ilyesfajta érzelmi fertőzés ellen: a szabad függőbeszéd, miközben előhívja a narratív empátiát (a fertőzést), egyben ironikus távolságot is teremt az olvasó és a főhős között. Végül amellett érvelek, hogy Arendt egy Thomas Mannéhoz nagyon hasonló narratív technikát alkalmaz akkor, amikor az Eichmann perről, s különösképpen Eichmann tanúvallomásáról tudósít: kritikusai szerint „botrányos módon” hangot ad Eichmannnak, de a függőbeszédben megjelenő irónián keresztül ítéletet is mond felette.

A rövid konklúzióban felelevenítem a könyv főbb vezérfonalait, a közös világunkat alkotó politikai teret jellemző pluralitás és relationalitás jelentőségét hangsúlyozva.

Az értekezéshez kapcsolódó publikációk

monográfia:

- Timár Andrea, *Reading with Hannah Arendt: Literature, Criticism, Theory*. (London, New York: Bloomsbury, 2026. megjelenés előtt)

szerkesztett folyóiratszámok:

- *Hannah Arendt and Literature* eds. Eaglestone, R. Meretoja, H. Timár, A. *Textual Practice* (Taylor & Francis), 2026. megjelenés előtt.
- *Inklinációk: Kortárs női filozófia*. szerk. Timár A., Radvánszky A., *HELIKON*, 2023/2,
- *Dehumanizáció: az elkövető alakja*. szerk. Timár A., *HELIKON* 2019/1.

angol nyelvű tanulmányok külföldön:

- Timár, A. Eaglestone, R. Meretoja, H. “Introduction” *Hannah Arendt and Literature*, eds. A. Timár, H. Meretoja, R. Eaglestone. *Textual Practice*, 2026... (megjelenésre elfogadva)

- Timár Andrea, "Repartitioning the Sensible: Arendt, Brecht Rancière, Hartman", *Hannah Arendt and Literature*, eds. A. Timár, H. Meretoja, R. Eaglestone. *Textual Practice*, 2026... (megjelenésre elfogadva)
- Timár, Andrea. "The Origin of the Political: Hannah Arendt or Simone Weil. By Roberto Esposito" *ARENDR STUDIES* 9 pp. 337-339. (2025)
- Timár, A. "Immune-Politics: Derrida and Esposito after Covid 19" *Interdisciplinary epidemiology. On the discourse productivity of epidemics* eds. Thomas Emmrich and Oliver Völker. Berlin. Verlag Franz Steiner (2024) pp. 243-260
- Timár, A. "Critiques of Violence: Hannah Arendt, Eve Sedgwick, and Adriana Cavarero Respond to Billy Budd's Stutter" *Critical Horizons, special issue: Mimetic Inclinations*, 2023/1
- Timár, A. "Hannah Arendt in the Literature Classroom" in *Open Society Unresolved*. eds. Ch. Royer, Liviu Matei, New York-Vienna, CEU Press (Amsterdam University Press), 2022.
- Timár, A. "Against Compassion: Post-Traumatic Stories in Arendt, Benjamin, Melville, and Coleridge" *ARENDR STUDIES*, 6 pp. 223-246 (2022)
- Timár, A. "Dehumanisation in Literature and the Figure of the Perpetrator" in *Routledge Handbook of Dehumanisation*, ed. Maria Kronfeldner. London, Routledge. 2020. pp. 114-128.
- Timár, A. "Gergely Péterfy's *Stuffed Barbarian*, the Ethics of Narration, and the Politics of the Human. A British Context". *Hungarian Cultural Studies* Vol. 13. 2020.

Magyarországon megjelent angol vagy magyar nyelvű tanulmányok:

- Timár, A. „Poszt-holokauszt Coleridge: Arendt, Coleridge és a francia forradalom” *HELIKON* 70 : 4 pp. 574-587.
- Timár A, et al, „Bevezető” *Inklinációk: Kortárs #éi filozófia*. szerk. Timár Andrea, Radvánszky Anikó, *HELIKON*, 69: 2, 2023
- Timár, A. „Billy Budd dadogása: Arendt, Sedgwick, Cavarero” *HELIKON* 69 : 2 pp. 218-226.
- Timár, Andrea „Hétköznapi női elkövetők: vázlat Kosztolányiról és Lessingről” In: Friedrich, Judit; Gárdos, Bálint; Komáromy, Zsolt; Szlukovényi, Katalin (szerk.) Fogalmazás kérdése /A Question of Phrasing : Írások Ferencz Győző 70. születésnapjára / Writings for Győző Ferencz on His 70th Birthday Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Angol-Amerikai Intézet Anglisztika Tanszék (2024).
- Timár, A: "Immun-poétika: Agamben, Arendt, Esposito és Thomas Mann *Halál Velencében* " szerk. Kicsák Loránt. *Performa* 2022 Ősz
- Timár, A. "Hannah Arendt poétikája - Eichmann, Billy Budd és a politikai képzelőerő" *Negatív érzelmek az irodalomban*. szerk. Horváth Márta. *CogNito* 2022/1
- Timár, A: "Biopolitika és narrativitás: Arendt, Butler, Cavarero és a embernemadat.hu kezdeményezés a Covid19 járvány idején." In *Orvosbölcsészet* szerk Ureczky Eszter. *Helikon, Irodalom- és Kultúratudományi Szemle* 2022./ 1. 56-67
- Timár, A. „Ordinary Perpetrators of Dehumanization: Dezső Kosztolányi's Anna Édes and Doris Lessing's *The Grass is Singing* :An attempt at Reading with Hannah Arendt
- In: Gintli, Tibor; Kenyeres, János (szerk.) *Contemporary and Recent Hungarian Fiction : Reception and Cross-cultural Interpretations*. Budapest, Magyarország : Eötvös Loránd University, Cser Publishing House (2022) 311 p. pp. 1-15.
- Timár, A. "Reading Minds: Sympathy, Fiction, Ethics" *The Arts of Attention*, ed. by Katalin Kállay. Budapest: L'Harmattan, 2016. 253-267.

- Timár, A. „Wragg’s Example, or the Stakes of Disinterestedness: Matthew Arnold as against Kant’s Critique of Aesthetic Judgement.” In: Borbély, Judit; Czigányik, Zsolt (szerk.) *A tünődések valósága : Írások Sarbu Aladár 70. születésnapjára = The reality of ruminations : writings for Aladár Sarbu on his 70th birthday* Budapest, Magyarország : ELTE BTK Angol-Amerikai Intézet, Anglisztika Tanszék (2010) pp. 168-183.